Turkish Studies

Volume 14 Issue 3, 2019, p. 1685-1696

DOI: 10.29228/TurkishStudies.22454

ISSN: 1308-2140

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 04.12.2018

✓ Accepted/Kabul: 10.06.2019

✍ Report Dates/Rapor Tarihleri: Referee 1 (27.12.2018)-Referee 2 (31.12.2018)

This article was checked by iThenticate.

TÜRKİYE’NİN AZERBAYCAN ÜZERİNDEKİ YUMUŞAK GÜCÜNDE KÜLTÜR FAKTÖRÜ*

Kadir SANCAK**

ÖZ

Tarih boyunca askeri kapasite ile özdeş tutulan güç kavramı İkinci Dünya Savaşı sonrasında ekonominin de önem kazanmasıyla birlikte askeri ve ekonomik kapasitenin birleşimi olarak görülmüş ve ülkelerin istediklerini zorlama yöntemler kullanarak elde etmelerinin bir aracı olarak düşünülmüştür. Öte yandan özellikle son çeyrek asır içerisinde gücün zorlama yöntemleri kapsamayan bir başka yüzü ön plana çıkmış ve bu yüz yumuşak güç adıyla literatüre kazandırılmıştır. Küresel sistemde söz sahibi olmayı isteyen ve bölgesindeki nüfuz alanını genişletmeyi hedefleyen Türkiye de yumuşak güce önem vermeye başlamıştır.

Genel olarak bir değerlendirme yapıldığında var olan değerleri bağlamında Türkiye’nin önemli bir yumuşak güç potansiyeline sahip olduğu görülmektedir. Söz konusu potansiyelin en güçlü hissedildiği ülkelerin başında da Azerbaycan gelmektedir. İki ülke arasında birçok ortak değer var olması bu görüşün dayanağını oluşturmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye’nin Azerbaycan üzerindeki yumuşak gücü kültürel unsurlar bağlamında değerlendirilmektedir. Yakın kültürler arasındaki siyasal etkileşimlerin daha fazla olacağı görüşü temel alınarak iki ülke kültürleri arasındaki benzerliklerin boyutu ele alınmaktadır. Bunun için öncelikle iki ülkenin kültürel yakınlığına katkı sağlayan tarihteki ilişkilerine yer verilmektedir. Devamında kültürün önemli bileşenleri olan ve iki ülke arasındaki ortak değerlerin başında gelen din ve dil konusu işlenmektedir. Sonuç olarak ise çalışmada tespit edilen ortak kültürel değerlerin Türkiye’nin Azerbaycan üzerindeki yumuşak gücüne önemli bir katkı yapacağı kanaatine varılmaktadır.

* Bu çalışma, “Dış Politikada Bir Etki Aracı Olarak Yumuşak Güç: Türkiye’nin Yumuşak Gücünün Analizi ve Azerbaycan Üzerindeki Yumuşak Güç Kapasitesinin Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-posta: kadorsancak@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Yumuşak Güç, Azerbaycan, Kültür, Dil, Din.

THE CULTURAL FACTOR IN THE TURKEY'S SOFT POWER IN AZERBAIJAN

ABSTRACT

The concept of power has been identical with military capacity throughout history. But After the Second World War, the economy also gained importance. Thus, power was seen as a component of military and economic capacity. But in the last quarter century another aspect of power has emerged. This type of power, which does not include methods of coercion, has been called soft power. Turkey that aiming to expand its influence area have also begun to pay more attention to soft power.

When an overall evaluation is made it is seen that Turkey has an important potential of soft power.. Azerbaijan is one of the countries where the said potential is most strongly felt. The existence of many common values between the two countries is the stand of this view.

In this study, Turkey's soft power over Azerbaijan is evaluated in the context of cultural elements. It is thought that political interactions between the close cultures will be more. Based on this view, the similarities between the cultures of the two countries are handled. In this context, the relations of the two countries in history are explained. Following this, the subject of religion and language, which are important components of culture and one of the common values between the two countries, are expressed. As a result, it is convinced that the common cultural values identified in the study will made important contribute the soft power of Turkey over Azerbaijan.

STRUCTURED ABSTRACT

States primarily wanted to maintain and continue their existence at all times and believed that they need to have power to achieve this. Therefore, power has always been an indispensable factor for states in every era of history and every state tried to find the ways to have more power. The central significance of power for states has not changed much throughout history, however, the elements constituting varied depending on time and the conditions. While only military capacity was understood when a country's power is mentioned during the era until 20th Century, economy also started to be regarded as an important power factor within the last century as economy became a crucial tool of influence. During Post-Cold War Era, concept of soft power, which mentions another side of power, got into international relations literature and became a concept frequently used either by academicians or by policy makers particularly after the September 11 attacks in USA.

Concept of Soft Power was brought in the literature Joseph S. Nye, who is acknowledged as one of the predominant international relations theorists in the world. Nye answers the question of what soft power is as the skill of acquiring desired thing not by force or for a

consideration but rather by charm/attractiveness. The effect of charm on others manifest itself as voluntary submissiveness and imitation. Soft power plays a crucial role in shaping others' references through aforementioned method without any compulsion. Nye discusses soft power sources of a country essentially under three titles and specifies these as culture (where it appeals to others), political values (when experienced in accordance with domestic and abroad incidents) and foreign policy (when regarded as a legitimate and moral authority by others).

Each and every one of culture, political values and foreign policy practices, which comprise of three main resources of soft power, take a significant place in soft power relationship between Turkey and Azerbaijan. However, affinity and similarity among the cultural values between these two countries, give culture factor prominence on Turkey's soft power on Azerbaijan. Thus, Nye expresses that the interaction between the countries that have cultural affinity may be easier when compared to the relations with other countries. Within this context, the subject of the study is restricted with aforementioned culture factor and political values and foreign policy practices, which are the other soft power sources expressed by Nye, are excluded from the context of this study.

Cultural affinity between Turkey and Azerbaijan manifest itself in many different areas of life along with the facts of history, language and religion. The majority of the society in Azerbaijan define themselves as a part of Turkish culture. It may be observed that cultural identity of Azerbaijanis consists of three components. These components are classified as Asia, Islam and the West. Cultural identities of Azerbaijan, whose small part of lands is in Europe and majority of lands is in Asia and who has a Muslim population, and Turkey, who has the same qualifications, bear a great resemblance to each other because of aforementioned reason. Actually, the similarities between two countries may be observed in almost every area of life from details such as the similarities in jewelry culture to main factors of culture such as cuisine culture.

Cultural affinity shall constitute the starting point of soft power relationship of Turkey on Azerbaijan. Cultural affinity bears a valid and accepted qualification in contact of Turkey with Azerbaijanis. Although the goals desired to be achieved are not related with culture, it is speculated that it would be easier to obtain results in case this channel is used efficiently.

The fact that Azerbaijanis have a pre-admission for Turkey, whose population Azerbaijanis regard as one of their own in respect of their common cultural values, facilitates Turkey's work. This pre-admission causes everything coming from Turkey to be regarded as good and makes Azerbaijanis open to influence of Turkey. However, it is also known that the increasing influence of Turkey causes a disturbance on Azerbaijani government. Thus, this condition may be observed in the restrictions imposed on Turkish series on Azerbaijani television channels. The desire to generate an identity of Azerbaijani, which started with Haydar Aliyev and continued with İlham Aliyev, formed the basis of this disturbance. What Turkey needs to do at this point shall be to respect aforementioned opinion of being Azerbaijani that is tried to be

generated and to be sensitive for the disturbances caused by this cultural influence. Although there are many common values, after all the fact that Azerbaijan is an independent state shall not be forgotten.

It shall be known that it is not quite possible to take certain steps in despite of the government in Azerbaijan, where many aspects are under state control. Moreover, it shall not be ignored that the domination of the government on communication channels provides an opportunity for manipulation of the society. Therefore, public diplomacy activities that will be performed within the context of Turkey's soft power shall be carried out in cooperation with Azerbaijani government and these activities shall not be unilateral but shall be made bilateral.

Cultural affinity between the societies of two countries provides crucial opportunities to Turkey within the context of soft power. The policies developed and steps taken by Turkey are accepted and embraced by Azerbaijanis much more easily when compared to other countries. Because, Turkey is perceived by Azerbaijanis not as the other but as one of us due to aforementioned cultural fellowship. The facts that Azerbaijanis want to see Turkey, want to live in Turkey and want to marry someone Turkish as a factor of prestige demonstrate both this one of us perception and also the perception of highly regarded Turkey in the eyes of Azerbaijanis. Both of these indicate that there is a strong potential for Turkey's soft power on Azerbaijan.

Keywords: Soft Power, Azerbaijan, Culture, Language, Religion.

1.Giriş

Devletler, her zaman öncelikle varlıklarını muhafaza etmek istemişler ve bunun için güç sahibi olmanın gerekli olduğuna inanmışlardır. Bu nedenle de tarihin her döneminde güç, devletler için vazgeçilmez bir unsur olmuş ve her devlet daha fazla güç sahibi olmanın yollarını aramıştır. Tarih içerisinde gücün devletler için taşıdığı merkezi önem pek fazla değişmemiş ancak gücü oluşturan bileşenler zamana ve şartlara göre değişiklik göstermiştir. 20. Yüzyıla kadar olan dönemde, bir ülkenin gücünden söz edildiğinde sadece askeri kapasitesi anlaşılrken, son yüzyıl içerisinde ekonominin önemli bir etki aracı haline gelmesi ile beraber, ekonomi de önemli bir güç unsuru olarak dikkate alınmaya başlanmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise gücün bir başka yüzüne temas eden yumuşak güç kavramı uluslararası ilişkiler literatürüne girmiş ve özellikle ABD'deki 11 Eylül saldırıları ile birlikte gerek akademisyenler, gerekse politika yapıcılar tarafından sıklıkla kullanılan bir kavram haline gelmiştir (Akbaş ve Tuna, 2012;5,6).

Yumuşak Güç kavramı dünyadaki en etkili uluslararası ilişkiler teorisyenlerinden biri olarak kabul edilen Joseph S. Nye tarafından literatüre kazandırılmıştır. Yumuşak güç nedir sorusunu Nye, istenileni, zorlama ve para karşılığından ziyade, sahip olunan cazibe/çekicilik ile elde etme yeteneği olarak cevaplamaktadır. Cazibenin başkaları üzerindeki etkisi ise kendini, gönüllü itaatkârlık ve taklit etme olarak göstermektedir. Yumuşak güç, herhangi bir zorlama olmaksızın bu şekil bir yöntemle başkalarının tercihlerinin şekillendirilmesinde önemli rol oynamaktadır (Nye, 2003:10). Nye, bir ülkenin yumuşak güç kaynaklarını esas olarak üç başlık altında ele almakta ve bunları *kültür* (başkalarına çekici geldiği yerlerde), *siyasi değerler* (yurt içinde ve dışında onlara uygun yaşadığında) ve *dış politika* (diğerleri tarafından meşru ve ahlaki bir otorite olarak görüldüğünde) şeklinde sıralamaktadır (Nye, 2007:164).

Yumuşak gücün üç ana kaynağı olan kültür, siyasi değerler ve dış politika uygulamalarından her biri Türkiye ile Azerbaycan arasındaki yumuşak güç ilişkisinde önemli bir yer tutmaktadır. Ancak

iki ülke arasındaki kültürel değerler arasındaki yakınlık ve benzerlikler Türkiye'nin Azerbaycan üzerindeki yumuşak güç etkisinde kültür faktörünü ön plana çıkarmaktadır. Nitekim Nye, kültürel olarak yakınlığı bulunan ülkelerin arasındaki etkileşimin diğer ülkelerle olan ilişkilere nazaran daha kolay olabileceğini ifade etmektedir (Nye, 2008:XI). Bu bağlamda çalışmanın konusu sözü edilen kültür faktörü ile sınırlandırılmakta ve Nye'in diğer yumuşak güç kaynakları olarak ifade ettiği siyasi değerler ve dış politika uygulamaları bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmaktadır.

2. Türkiye İle Azerbaycan Arasındaki Ortak Kültürel Değerler

Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ilişkinin boyutu en kısa ve en uygun olarak *bir millet, iki devlet* ifadesinde hayat bulmuştur. Azerbaycan'da İkinci Cumhurbaşkanı Ebulfaz Elçibey'le başlayan bu anlayış, (Menderes, 2009) Aliyevler döneminde de devam ettirilmiş ve gerek Haydar Aliyev, gerekse İlham Aliyev tarafından bu söylem çok kere dile getirilmiştir (Yılmaz Reha, 2013:37). Bu slogan, siyasi amaçlarla kullanılan hamasi bir söz gibi görünmekle birlikte, iki ülkeyi meydana getiren milletlerin ortak etnik ve kültürel kökenine vurgu yapması nedeniyle esasında bir realite olarak ortaya çıkmıştır.

Kültürün bileşenleri olan din, dil, örf ve adetler bağlamında bakıldığında Azerbaycanlılar, Doğu Anadolu'nun doğuya doğru uzanan bir devamı gibi görülmektedirler. Başka bir bakış açısıyla ifade etmek gerekirse Doğu Anadolu, gerek kültürel kimliği, gerekse insanların fiziksel görüntüleri itibarıyla Azerbaycan'ın batıya doğru devam eden bir uzantısı olarak durmaktadır (Karpas, 2012:170). Bu durum, çok eski tarihlerden beri bir arada yaşamının getirdiği bir sonuç olarak kabul edilmektedir.

2.1. Ortak Geçmiş

Azerbaycan'daki Türk yerleşimlerinin tarihi daha eski olmakla birlikte Anadolu'daki Türklerin Azerbaycan topraklarında görülmeleri 11. yüzyılda Selçuklular'la başlamıştır. Selçuklu hükümdarı Sultan Alparslan zamanında Azerbaycan'ın tamamı ele geçirilmiş ve oğlu Melikşah zamanında Azerbaycan'ın Türkleşmesi tamamlanmıştır (Uçar, 2007:85). Bundan sonra batıya doğru Anadolu içlerine yapılan seferlerde Azerbaycan, Selçuklu akınları için bir zaman dinlenilecek ve seferlere oradan devam edilecek bir nevi üs vazifesi görmüştür. Bu nedenle Anadolu'ya yerleşen hemen bütün Türk boylarının belleğinde Azerbaycan kültürünün izi kalmıştır (Attar ve Şimşir, 2013:15).

Selçuklu sonrasında Anadolu'da Osmanlılar'ın ve Azerbaycan'da Akkoyunlular'ın hüküm sürdüğü dönemde iki ülke arasındaki mücadeleyi, Akkoyunlu Devleti'nin yerine kurulan Safevi Devleti devam ettirmiştir. Safevi Devleti'nin bölgeyi Şiileştirmeye başlaması ile birlikte Azerbaycan'daki birçok Sünni bürokrat ve âlim Osmanlı topraklarına göç etmiştir. Aynı şekilde Çaldıran Seferi'nde Tebriz'i ele geçiren Yavuz Sultan Selim buradaki birçok değerli şahsiyeti İstanbul'a getirmiştir (Uçar, 2007:87). Osmanlı kimliğinin oluşumunda önemli bir rol oynayan bu kişilerin varlığı Osmanlı bürokrasi ve ilmiye sınıfı çevrelerindeki *Şirvani*, *Tebrizi*, *Erdebili* ve benzeri adlandırmalarda kendini göstermiştir (Attar ve Şimşir, 2013:18). Bu durum, ayrı siyasi çatılar altında varlığını devam ettiren Azerbaycan ve Anadolu Türklüğünün kültürel etkileşiminin devam etmesine imkân sağlamıştır.

19. yüzyılda Ruslar Azerbaycan topraklarına yerleşince buradaki dini ve etnik yapıyı değiştirmek için bir yandan Ruslaştırma politikası güderken diğer yandan Ermenilerin Azerbaycan topraklarına göçünü teşvik etmişlerdir. Kültürel faaliyetlerle de desteklenen asimilasyon politikaları Azeri aydınlar tarafından tepkiyle karşılanmış ve bu bağlamda onlar da milli kimliğin korunmasına yönelik olarak basım yayın ve eğitim faaliyetlerine girişmişlerdir. Azerbaycan'da yazı dili genelde Farsça iken Mehmet Ali Mirza Kazım Bey, Abbas Kulu Ağa Bakühanlı, Mirza Fetih Ali Ahundov gibi aydınlar yazdıkları Türkçe eserlerle milli kimliği koruma yolunda önemli adımlar atmışlardır. Benzer şekilde yine Türkçe yayınlanan süreli yayınlar ve Türkçe eğitim veren kurumlarla milli bir bilincin oluşmasına katkıda bulunmuşlardır. O dönemde Azerbaycan'daki milliyetçi düşünceler bir

Azerbaycanlılık şeklinde değil, Türklük fikri etrafında toplanmışlardır. Azerî, Azerbaycanlı, Azerbaycan milleti ve Azerbaycan dili gibi tabirler her ne kadar bazı Azerbaycanlı Türk aydınları arasında kabul görmüş olsa da Bolşeviklerin bölgeyi işgaline kadar bu tabirler bir ulus kimliği olarak kullanılmamışlardır (Süleymanlı, 2006:36-111).

Türkmençay Antlaşması'ndan sonra Anadolu Türkleri ile Azerbaycan Türkleri'nin ilk teması Nuri Paşa komutasındaki Kafkas İslam Ordusu'nun 16 Eylül 1918'de Bakü'yü Ermenilerden kurtarması ile gerçekleşmiştir (Uçar, 2007:88). Azerbaycanlıların hafızasında önemli bir yer tutan bu olay, Anadolu Türklüğü'ne duydukları muhabbetin de tarihteki temel referanslarından birini meydana getirmiştir. Bu olayla birlikte ihtiyaç duydukları zaman Türkiye'nin yanlarında olacağına dair inançları artmış ve bu inanç bugüne kadar halk nezdinde varlığını sürdürmüştür. Bakü'nün kurtarılması sırasında şehit düşen bin sekiz yüz Mehmetçiğin Bakü'deki şehitlikteki mezarları iki toplum arasındaki bağın en somut göstergesi olmuştur.

2.2. Dil

Aynı aileden olan Azerbaycan ve Anadolu Türklüğü (Uçar, 2007:90) arasındaki kültürel yakınlığın oluşumunda sözü edilen tarihi boyutun yanında dil de büyük rol oynamıştır. Kültürün önemli bileşenlerinden biri olan dil, bir ulusun birliğinin harcı olarak değerlendirilmiştir (Eren, 2018:229). Bugünkü modern Türk Dili, coğrafi ve lingüistik esaslarda 6 gruba ayrılmıştır. Birbirleri ile yakın ilişki içerisinde olan Azerbaycan Türkçesi (Azerbaycan Dili) ve Türkiye Türkçesi (Türkçe)¹ Güney-Batı Türk Lehçeleri ya da Oğuz Lehçesi olarak tanımlanan dil grubu içerisinde yer almıştır (Özyetkin, 2013:156-160). Bununla birlikte daha önce sözü edilen tarihi nedenlerle Anadolu ve Azerbaycan Türkleri arasında zaman zaman yaşanan siyasi ve coğrafi ayrılıklar beraberinde dilde de bir takım küçük ayrışmalara neden olmuştur. 17. yüzyıldan itibaren artan ayrışmalar Azerbaycan'da Doğu Oğuzca dairesini ve Osmanlı topraklarında Batı Oğuzca dairesini ortaya çıkarmıştır. Ancak ikisi de Oğuz şivesine dayandığı için aradaki farklar iki yazı dili ortaya çıkaracak kadar büyük olmamıştır (Hacıyeva, 2008:213).

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında Azerbaycan'da dil konusunda bir takım çalışmalar yapılmış ve bu dönemden itibaren bölgede Osmanlı Türkçesi'nin etkisi görülmeye başlanmıştır (Uçar, 2007:94). Rusya'da meydana gelen 1905 İhtilali sonrasında ortaya çıkan görece özgürlükçü atmosferde çok sayıda öğretmen Anadolu'dan Azerbaycan'a getirilerek İstanbul lehçesi burada benimsetilmeye çalışılmıştır. Bu durum iki toplum arasındaki kültürel ilişkilerin geliştirilmesine önemli katkı sağlamıştır (Uçar, 2007:91). 1918 yılında kurulan Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nde Türk Dili, devletin resmi dili olarak kabul edilmiştir (Tokluoğlu, 2012:71). Ancak 1920 yılından itibaren tekrar Rus kontrolüne giren Azerbaycan'da 1926 yılında Latin alfabesine geçilmiş (Ergun, 2010:151) ancak 1928 yılında Türkiye'de de aynı alfabenin kullanılmaya başlanması Rusları tedirgin etmiştir (Uçar, 2007:95). Türkiye ile olan etkileşimi engellemek ve Sovyetler Birliği dâhilinde tek bir alfabeyi geçerli kılmak için 1940 yılında Kiril alfabesi zorunlu hale getirilmiştir (Karaman, 2010:139). Sovyetler Birliği'nin Cumhuriyetler üzerindeki baskıcı politikaları ve uluslararası sistemin iki kutuplu yapısı Türkiye ile Azerbaycan arasındaki iletişimi ve etkileşimi oldukça sınırlı bir hale getirmiştir. Dışarıyla iletişim kurması büyük ölçüde engellenen Azerbaycanlılar, kimliklerini muhafaza etmek ve asimilasyona engel olmak için edebiyata önem vermişler ve bu alanda değerli birçok eser ortaya koymuşlardır (Tokluoğlu, 2012:70). Söz konusu Soğuk Savaş döneminde Türk Edebiyatı'nın Azerbaycan'daki varlığı Nazım Hikmet ve Aziz Nesin gibi şahıslarla sınırlandırılmış ve bu durum Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucunda 1991 yılında Azerbaycan'ın bağımsızlığını yeniden kazanmasına kadar devam etmiştir.

¹ Metinde bir karışıklığa yol açmamak adına bundan sonraki kullanımlarda Türkiye'de konuşulan dil sadece *Türkçe* ve Azerbaycan'da konuşulan dil bugünkü resmi söylem bağlamında *Azerbaycan Dili* şeklinde olacaktır.

1991 yılındaki bağımsızlıkla beraber alfabe yeniden değişmiş ve Azerbaycan on yıllık bir geçiş süreci(Latin ve Kiril birlikte kullanılmış) sonucunda yeniden Latin alfabesini kullanmaya başlamıştır (Karaman, 2010:143). Sovyet döneminde *Azerbaycan Dili* olarak tanımlanan dil, 1992 yılında Elçibey'in döneminde *Türk Dili* olarak değiştirilmiştir. Ancak Haydar Aliyev'in iktidara gelmesiyle bu konuda Sovyet dönemine dönüş yapılmış ve dilin adı tekrar Azerbaycan Dili yapılmıştır (Tokluoğlu, 2012:72). Dilin adındaki bu değişiklikler esasında kimliğin tanımlanması meselesi bağlamında ortaya çıkmış ve Elçibey zamanındaki Türk kimliği, Aliyevler döneminde *Azerbaycancılık* kimliğine dönüştürülmüştür. Bağımsızlık sonrası ortaya çıkan kimlik kargaşasının son aşaması olan Azerbaycancılık, farklı grupları tek bir çatı altında toplamayı hedefleyen anlayışı ile son dönemde toplum tarafından daha fazla kabul görmeye başlamıştır (Tokluoğlu, 2012:56).

Azerbaycan Türkleri ile Anadolu Türkleri son bin yıllık zaman içerisinde aynı devlet sınırları içerisinde pek bulunmamış olsalar da aralarında sürekli bir etkileşim söz konusu olmuştur. Bu durum, hem halkların yüzyıllardır yaşattığı sözlü halk edebiyatında hem de şair, yazar ve benzeri edebiyatçıların yazılı eserlerinde açıkça görülmüştür. Köroğlu, Kerem ile Aslı, Leyla ile Mecnun, Dede Korkut ve bunların benzeri efsaneler ve hikâyeler her iki toplum tarafından da ortak kültürün bir parçası olarak sahiplenilmiş ve yüzyıllar boyunca nesilden nesile aktarılmıştır. (Pirsultanlı, 2008). Her iki toplumun hikâyelerde geçen yer isimlerini kendi coğrafyalarındakilerle değiştirmesi dışında hikâyeler arasındaki farklılıklar nüanslarla sınırlı kalmıştır (Yıldırım, 2015:1272). Yazılı ve sözlü edebiyatta görülen bu ortak kültür kullanılan atasözleri ve deyimlerde de açık bir şekilde görülmüştür. Halk ağzında yer bulan deyimlerin bazılarında kelimelerin yerinde değişikliklere rastlanırken,² birçok deyimde kelime dizilişi bile aynı olmuştur.³

Azerbaycan'ın edebiyat, bilim ve düşünce alanındaki birçok değerli şahsiyeti yüzyıllar içerisinde iki toplumun dil ve edebiyat alanındaki yakın ilişkisinin hem bir sonucu hem de katalizörü olarak önemli bir misyon yüklenmişlerdir. Bunlardan ilk akla gelen Nizami, Fuzuli gibi şair ve düşünürler Azerbaycan'da olduğu gibi aynı şekilde Anadolu'da da büyük kabul görmüş ve benimsenmiştir. Yine daha yakın dönemlerde Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali Turan ve Mehmet Emin Resulzade gibi önde gelen Azerbaycanlı düşünce adamları Türkiye'de eğitim görmüş ve iki toplumun karşılıklı etkileşiminde büyük pay sahibi olmuşlardır (Uçar, 2007:92,93).

Azerbaycan'ın Sovyetler Birliği'nin bir parçası haline getirilmesi ile beraber Türkiye ile olan bağlantısı her alanda sınırlı olmuş ve dil alanındaki etkileşim de bundan payını almıştır. Ancak 1991 yılında gelen bağımsızlıkla birlikte aradan geçen yaklaşık yetmiş yıllık dönemin telafisi için birçok çalışma yapılmaya başlanmıştır. Bu konudaki en önemli faaliyetlerden biri eğitim alanında yaşanmış ve Türkiye, verdiği burslarla birçok Azerbaycanlı öğrenciye Türkiye'de eğitim imkânı sağlamıştır. Bunun yanında Türkiye'den devlet, bazı vakıflar ve şahıslar Azerbaycan'da okullar açarak Türkçe'nin Azerbaycan'da yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur (Tokluoğlu, 2012:83-86).

Eğitim faaliyetleri önemli bir faktör olsa da son dönemde Türkçe'nin Azerbaycan'da yaygınlaşmasına en fazla etkiyi Türk televizyonları yapmıştır. Dildeki yakınlığın sağladığı kolaylaştırıcı etki ile birlikte izledikleri Türk televizyon programları sayesinde özellikle çocukların ve gençlerin önemli bir kısmı Türkçe'yi anlayıp konuşabilir duruma gelmiştir. Türkçe'nin Azerbaycan'da bu derece yaygın hale gelmesi Azerbaycan yönetimi tarafından endişe verici bir durum olarak görülmüş⁴ ve Türk televizyon dizilerinin Azerbaycan diline çevrilmeden yayınlanması yasaklanmıştır

² Örnek, (TR)Başının çaresine bakmak-(AZ)Başının çaresini qılmaq; Umudun suya düşmesi-Ümidlerin puç olması, Damarına basmak-Yaralı yerine toxunmaq, Ahmet Öksüz , “Ortak Dil Bağlamında Türkiye ve Azerbaycan Sahası Deyimler,” Journal Of Azerbaijani Studies, s. 544-547, <http://dspace.khazar.org/jspui/bitstream/123456789/944/1/45.pdf>, (27/11/2018)

³ Örnek, (TR) Güvendiği dağlara kar yağmak- (AZ) Güvendiği dağlara qar yağmaq, Turp gibi olmak-Turp kimi olmaq, Ağzından kaçırmak-Ağzından qaçıрмаq, Öksüz, a.g.e, s.544-547

⁴ Yasakların gerekçesine ilişkin başka değerlendirmeler de yapılmıştır. Bakınız “Aliyev, Niye Türk Dizilerini Yasakladı”, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/18643349.asp>, (30/11/2018)

(Tokluoğlu, 2012:80). Ancak Türk televizyon kanallarının uydudan yapılan yayınlarla doğrudan izlenebiliyor olması bu yasağın etkisini sınırlandırmıştır.

İletişimin temel aracı olan dil bu özelliği itibarıyla kültürün en önemli taşıyıcılarından biri olarak görülmektedir. Bu bağlamda Türkçe'nin Azerbaycan'da yaygınlık kazanmasının iki toplum arasındaki –biraz asimetrik de olsa- kültürel etkileşimin artması bakımından büyük bir önem taşıdığı anlaşılmaktadır. Dildeki gelişmeler diğer alanlarda da etkisini göstermekte ve bu durum iki toplumun birbirine daha fazla benzemesine ve yakınlaşmasına imkân sağlamaktadır.

2.3. Din

Kültürün bir başka önemli bileşeni ve Azerbaycan ile Türkiye arasındaki kültürel yakınlaşmanın ortak paydalarından biri de dindir. Türkiye ve Azerbaycan'da yaşayan insanların büyük çoğunluğunun Müslüman olması iki ülke arasındaki kültürel yakınlığa katkı sağlayan önemli bir etkidir. Bununla birlikte iki toplum arasında mezhep bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye'deki Müslümanların büyük çoğunluğu Sünni⁵ iken, bu durum Azerbaycan'da yaklaşık olarak % 75 Şii ve % 25 Sünni şeklinde bir görüntü arz etmektedir.⁶ Türkiye ve Azerbaycan arasındaki bu mezhepsel farklılığın temeli Safevi Devleti'nin kuruluşuna kadar uzanmaktadır. Devletin kurucusu Şah İsmail'in Sünni anlayışın hâkim olduğu Osmanlı yönetimine karşı kendi kurduğu devletin sınırları içerisinde büyük bir Şiileştirme faaliyetlerine giriştiği ve bunun Azerbaycan'da da uygulandığı bilinmektedir. Mezhep ayrılıklarından kaynaklanan ihtilafların ortadan kaldırılması için sonraki Safevi hükümdarlarının bazılarıncı bir takım girişimlerde bulunulmuş olmasına rağmen bu ikili yapının bugüne kadar geldiği görülmektedir (Bal, 2000:171,172).

Azerbaycan'ın yetmiş yıl Sovyetler Birliği'nin bir parçası olması ve bu devletin ateizmi esas alan yönetim felsefesi buradaki din anlayışını da büyük ölçüde etkilemiştir. Bu dönem zarfında gerçekleştirilen yoğun ateizm propagandalarının neticesinde toplumun İslam anlayışı dini bir nitelikten ziyade kültürel bir özellik haline getirilmiştir (Uçar, 2007:96). Bu nedenle de ülkedeki Şii-Sünni ayrımı Orta Doğu'nun birçok yerinde olduğu gibi keskin bir kutuplaşmayı doğurmamıştır. Fakat Sovyet sonrası dönemde dini alana rağbet artmış ve bir yandan kapatılan camiler yeniden ibadete açılırken diğer yandan dini eğitim veren yeni kurumlar faaliyete geçirilmeye başlanmıştır (Tağıyev, 2013:386). Bu konudaki ilk adım 20 Ocak 1990 tarihindeki olaylarda⁷ şehit düşenler için Kur'an Ayetleri eşliğinde gerçekleştirilen dini törenlerle atılmış ve bundan böyle din, Azerbaycanlıların hayatının bir parçası haline gelmiştir. Öyle ki politikacılar ve devlet adamları için nasıl ki *eskiden kendilerini inançlı olarak tanımlamaları zor idi ise, şimdi de inançsız olarak tanımlamaları o derece zorlaşmıştır* şeklinde yorumlar yapılmıştır. Nitekim Elçibey, göreve başlama töreninde Kur'an'a el basarak yemin etmiş ve bu durum sonraki dönemlerde geleneğe dönüşmüştür (Hasanov, 2011:199,200). Benzer şekilde Haydar Aliyev'in iktidarı döneminde ramazan ve kurban bayramlarında birer gün resmi tatil olarak ilan edilmiş ve Aliyev, 1994 yılı Temmuz Ayı'nda umreye giderek inançlı bir lider profili sergilemiştir (Hasanov, 2011:199,201).

Sovyet yönetiminin dini eğitime ve din adamlarının yetiştirilmesine izin vermemesi, bağımsızlık sonrasında Azerbaycan'da bu konuda bir boşluk meydana getirmiştir. Dini alanda artan

⁵ Türkiye'de mezheplere göre bir sayım yapılmadığı için Sünnilerin oranını kesin olarak saptamak mümkün değildir. Bununla birlikte yapılan bazı çalışmalarda Sünni Müslüman oranının toplam Müslüman nüfus içerisinde % 80-90 aralığında olduğu görülmektedir. Bu çalışma sonuçları için "Aleviyim Diyenlerin Sayısı 4,5 Milyon", <http://www.milliyet.com.tr/2007/03/21/guncel/agun.html>, (01/11/2018); "Cinlere İnanan Türkler'in Yüzde 17'si Alevilerin Müslümanlığına İnanmıyor", <http://t24.com.tr/haber/cinlere-inanan-turklerin-yuzde-17si-alevilerin-muslumanligina-inanmiyor>, 210532, (01/11/2018)

⁶ Azerbaycan'daki mezhep dağılımına ilişkin verilen rakamlar konusunda birçok çalışmada tutarsızlık söz konusudur. Bu nedenle yaklaşık değerlerle ifade edildiğinde ortalama rakam burada ifade edildiği şekildedir. Uçar, a.g.e, s.97

⁷ 20 Yanvar katliamı olarak da ifade edilen olaylarda Sovyet Ordusu Bakü'ye girerek bağımsızlık düşüncesinde olan Azerbaycanlılara bir anlamda gözdağı vermek için katliam yapmıştır.

ilgiye cevap verecek din adamı ihtiyacını kendi kaynaklarıyla karşılayamayan Azerbaycan yönetimi, bunu dışardan karşılamak zorunda kalmıştır. Bu durum, Azerbaycan'daki dini düşünceyi dış etkilere açık hale getirmiştir. Bunun neticesinde de Azerbaycan'da genel itibariyle Türkiye'deki Sünni İslam(ılımlı model), İran'daki Şii İslam(radikal Şiilik) ve Suudi Arabistan'daki Vahhabilik(radikal Sünni) anlayışları etkili olmaya başlamıştır (Tokluoğlu, 2012:66). Dışardan gelen etkiyi engellemek için yabancıların Azerbaycan'da dini faaliyette bulunmaları yasaklanmış (Hasanov, 2011:203) olsa da esasında durum çok da değişmemiştir. Azerbaycan Müslümanlarının büyük çoğunluğunun Şii olması hasebiyle mezhepsel ilişki bağlamında İran'ın burada çok etkili olabileceği şeklindeki düşünce mantıklı gibi görünse de gerçekte böyle olmamıştır. Karabağ meselesinde Azerbaycan'a destek vermemesi ve Azerbaycan'da mezhepsel aidiyetten çok milliyetçi aidiyet duygularının ağır basması İran'ın etkisini sınırlandırmıştır. İran yanlısı gruplar daha çok Azerbaycan'ın güneyinde İran'a yakın bölgelerde yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte İran, radyo ve televizyon yayınlarından hayır kuruluşlarına kadar birçok vasıta ile dini anlamda Azerbaycan toplumu üzerinde etkili olmak için uğraş vermeye devam etmektedir (Hasanov, 2011:209-213).

Suudi Arabistan'a yakın Vahhabilik ya da Selefilik olarak adlandırılan anlayış daha çok Azerbaycan'ın kuzeyinde Rusya'ya komşu bölgelerde etkili olmuştur. Bu bölgelerde ağırlıklı olarak Lezgiler ve diğer etnik gruplar bu anlayışa sahip çıkmış ve Çeçen – Rus Savaşı da Selefi anlayışın güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Azerbaycan toplumu içerisinde farklı kılık kıyafetleri ve hoşgörüsüz söylemleri ile Selefi anlayışın yaygınlaşması pek mümkün olmamıştır. Nitekim yapılan bir anket çalışmasında Vahhabiliğe olumlu yaklaşanların oranının sadece % 4 olduğu görülmüştür (Hasanov, 2011:221,222).

Türkiye'deki durumun aksine Azerbaycan'ın çoğunluğunun Şii olması başlangıçta Türkiye için bir handicap olarak görülmüştür. Ancak Azerbaycanlıların milliyetçi duygularının baskın oluşu Türkiye'den gelen her şeyin sempatiyle karşılanmasına imkân sağlamıştır. Bu nedenle de Azerbaycan Şiileri kendilerini İran'dan ziyade Türkiye'ye yakın hissetmiştir (Yılmaz ve Sayın, 2013:28). Bu durum, Türkiye'deki Alevilerin mezhepsel olarak kendilerine yakın olan İran'a uzak durmalarına benzetilmiştir (Gasıмова, 2006:147). Diğer yandan Türkiye'nin laik devlet kimliği, kendileri de pek dindar olmayan Azerbaycanlılar için daha tercih edilir bir model olmuştur (Hasanov, 2011:213).

Türkiye, Azerbaycan'daki dini faaliyetlerini resmi kuruluşlar ve sivil kuruluşlar olarak iki ayrı kaynaktan yürütmektedir. Resmi faaliyetler Diyanet İşleri Başkanlığı eliyle gerçekleştirilirken, TDV gibi vakıflar, farklı cemaat ve dini gruplar da sivil kuruluşlar olarak faaliyetlerde bulunmaktadır (Hasanov, 2011:214). Ayrıca Türk televizyon kanallarından yapılan dini içerikli yayınlar da Azerbaycan'da ilgiyle takip edilmektedir. Türkiye kaynaklı faaliyetlere, İran ve Suudi kaynaklı hareketlerin dengeleyicisi olarak bakılmakta ve daha fazla esneklik tanınmaktadır. Ancak resmi ya da sivil Türkiye merkezli oluşumlar ağırlıklı olarak Sünni kesimlere yönelik faaliyetler gerçekleştirdikleri için Azerbaycan genelindeki etki alanları da sınırlı kalmaktadır. Bununla birlikte iki toplum arasındaki milli-kültürel bağların güçlü olması, Türkiye'nin laik ve Azerbaycanlıların gözündeki en gelişmiş Müslüman ülke algısına sahip olması gibi nedenler Türkiye kaynaklı dini faaliyetlerin daha fazla rağbet görmesine vesile olmaktadır. Nitekim bu durum yapılan anket sonuçlarına da yansımakta ve toplumda İran kaynaklı faaliyetler % 7, Arap ülkeleri kaynaklı faaliyetler % 15 kabul görürken, Türkiye kaynaklı faaliyetlerin kabul oranı % 41'i bulmaktadır. Aynı çalışmada mezheple ilgili soruya *Farketmez, hepimiz Müslümanız* şeklinde cevap verenlerinin oranının % 55'i bulması Türkiye'nin lehine bir ortamın varlığına işaret etmektedir (Hasanov, 2011:235). Bu durum, Azerbaycan'da Şiilerin çoğunlukta olmasının Türkiye için önemli bir engel teşkil etmeyeceği anlamına gelmektedir.

Son dönemde Azerbaycan'da dindarlığın yükselişte olduğu görülmektedir. Ancak bu değerlendirme geçmişin seküler Azerbaycan'ı ile kıyaslandığında bir anlam taşımaktadır. Çünkü bir kıyaslama yapıldığında Azerbaycan'daki dindarlık oranının Türkiye'ye nazaran çok daha düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. Bu duruma işaret eden çalışmalarda, halkın % 90'dan fazlası kendilerini geleneksel anlayış çerçevesinde Müslüman olarak tanımlarken, bunların içinde dindar

olarak nitelendirilebileceklerin oranının % 10'dan daha az olacağı iddia edilmektedir (Tağıyev, 2013:388). Aslında Azerbaycan yönetiminin tercihinin de bu yönde olduğu anlaşılmaktadır. Yönetim, halk İslamı olarak nitelendirilebilecek geleneksel dini yaşayışlara hoşgörü ile yaklaşmakta ancak siyasal alandaki dini yapılanmalara izin vermemektedir (Hasanov, 2011:226).

2.4. Diğer Unsurlar

Türkiye ile Azerbaycan arasındaki kültürel yakınlık tarih, dil ve din olguları ile birlikte hayatın farklı birçok alanında kendini göstermektedir. İki toplumu meydana getiren insanların hayata gözlerini açtıkları andan itibaren başlayan bir yakınlık söz konusu olmaktadır. Bu durum, iki toplumun çocuklarına koydukları isimlerde ve yine ad koyma geleneklerinde rahatlıkla gözlenmektedir. Çocuklara verilen isimler uzun bir geçmişe dayanan kültürün ürünü olarak ortaya çıktıkları için, aynı isimlerin iki toplumda da kullanılıyor olması bu kültürel ortaklığa işaret etmektedir (Jafarova, 2014).

Tarihi gelişmelerin neticesinde şekillenen kimlik tanımlarında da bu iki ülke arasında büyük benzerlikler olduğu görülmektedir. Azerbaycan'da halkın geneli kendisini Türk kültürünün bir parçası olarak tanımlarken Aliyevlerin liderliği yaptığı yönetimler bir Azerbaycancılık kimliği oluşturma gayreti ile hareket etmektedirler (Yılmaz ve Sayın, 2013:27). Ancak bunun bir ulusun adı olmadığı ve bir coğrafyaya aidiyeti ifade ettiği şeklindeki değerlendirmeler bağlamında bu duruma karşı çıkanlar da bulunmaktadır. Fakat bir milletin kimliği birkaç yıllık politikaların sonucunda şekillenecek bir olgu değildir. Uzun bir tarihi geçmişin ve diğer toplumlarla etkileşimin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Meseleye bu bağlamda bakıldığında Azerbaycanlıların kültürel kimliğinin üç bileşenden meydana geldiği görülmektedir. Bu bileşenler, Asya, İslam ve Batı olarak sınıflandırılmaktadır (Mardanov, 2012:52). Topraklarının küçük bir kısmı Avrupa'da, büyük kısmı Asya'da olan ve Müslüman bir nüfusa sahip olan Azerbaycan ile aynı niteliklere sahip olan Türkiye'nin kültürel kimlikleri söz konusu nedenden dolayı büyük benzerlik taşımaktadır. Esasında iki ülke arasındaki benzerlikler takı kültüründeki benzerlikler (Özbaşı, 2009:1487-1503) gibi detaylardan, mutfak kültürü (Ahmedof, 2001) gibi kültürün temel unsurlarına kadar hayatın hemen her alanında gözlenmektedir.

3.Sonuç

Türkiye'nin Azerbaycan üzerindeki yumuşak güç ilişkisinin hareket noktasını kültürel yakınlık oluşturmalıdır. Kültürel yakınlık, Türkiye'nin Azerbaycanlılarla temasında geçerli ve kabul gören bir nitelik taşımaktadır. Ulaşılmak istenen hedefler kültürle ilişkili olmasa dahi, bu kanalın elverişli olması hasebiyle kullanılması durumunda netice almanın daha kolay olacağı düşünülmektedir.

Azerbaycanlıların, aradaki ortak kültürel değerler itibarıyla kendilerinden biri olarak gördükleri Türkiye'ye karşı bir ön kabullerinin olması Türkiye'nin işini kolaylaştırmaktadır. Bu ön kabul, Türkiye'den gelen her şeyin iyi olarak algılanmasına neden olmakta ve Azerbaycanlıları Türkiye'nin etkisine açık hale getirmektedir. Ancak artan Türkiye etkisinin Azerbaycan yönetimi üzerinde bir rahatsızlık doğurduğu da bilinmektedir. Nitekim Azerbaycan televizyonlarında Türk dizilerine getirilen kısıtlamalarda bu durum gözlenmektedir. Haydar Aliyev'le birlikte başlayan ve İlham Aliyev'le devam ettirilen Azerbaycancılık kimliği oluşturma isteği bu rahatsızlığın temelini oluşturmaktadır. Türkiye'nin bu noktada yapması gereken, oluşturulmaya çalışılan Azerbaycancılık düşüncesine saygı duymak ve kültürel etkinin yol açtığı rahatsızlıklara karşı hassasiyet göstermek olmalıdır. Her ne kadar ortak birçok değer var olsa da nihayetinde Azerbaycan'ın bağımsız bir devlet olduğu gerçeği unutulmamalıdır.

Birçok şeyin devlet kontrolünde olduğu Azerbaycan'da yönetime rağmen bazı adımların atılmasının pek mümkün olmadığı bilinmelidir. Ayrıca iktidarın iletişim kanalları üzerindeki hâkimiyetinin halkın manipülasyonuna da imkân sağladığı göz ardı edilmemelidir. O nedenle Türkiye'nin yumuşak gücü bağlamında yapılacak kamu diplomasisi faaliyetleri Azerbaycan yönetimi ile işbirliği içerisinde gerçekleştirilmeli ve bu faaliyetler tek yönlü olarak değil de iki yönlü hale getirilmelidir.

İki ülke halkları arasındaki kültürel yakınlık yumuşak güç bağlamında Türkiye'ye önemli fırsatlar sunmaktadır. Türkiye'nin geliştirdiği politikalar ve attığı adımlar diğer ülkelere kıyasla Azerbaycanlılar nezdinde çok daha kolay kabul görmekte ve benimsenmektedir. Çünkü, kültürel paydaşlık nedeniyle Türkiye, Azerbaycanlılar tarafından *öteki* olarak değil de, *bizden biri* şeklinde algılanmaktadır. Azerbaycanlıların Türkiye'yi görmek, Türkiye'de yaşamak ve bir prestij unsuru olarak Türkiyeli biri ile evlenmek istekleri, hem bu bizden biri algısını, hem de onların gözündeki itibar sahibi Türkiye algısını göstermektedir. Bunların her ikisi de Türkiye'nin Azerbaycan üzerindeki yumuşak gücü için güçlü bir potansiyelin varlığına işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmedof, Ahmet Cabir (2001), **Azerbaycan Mutfağı**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Akbaş, Zafer ve Tuna, Hakan (2012) "Bir Dış Politika Aracı Olarak Yumuşak Gücün Turizm Sektörüne Etkisi: Türkiye Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme", **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, 49(571).
- Attar, Aygün ve Şimşir, Sabahattin (2013), **Tarihten Günümüze Türkiye'de Yaşayan Azerbaycan Türkleri**, Ankara: Berikan Yayınevi.
- Bal, Halil (2000), "Azerbaycan'da Dinî Tolerans ve Mezhep İhtilâflarının Kaldırılması İçin Yapılan Çalışmalar", **Kafkasya'da İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri**, İstanbul.
- Eren, Ebru (2018), "Ulus Devletlerde Toplumsal, Kültürel Ve Siyasi Bir Etmen Olarak Kimlik Algısı: Türkiye Bağlamında Ulusal Kimlik Merkezli Dil Ve Eğitim Politikaları", **Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8020>, 13 (22), 225-237.
- Ergun, Ayça (2010), "Azerbaycan'da Bir Ulusal Kimlik Meselesi Olarak Alfabe Değişiklikleri", **Bilig**, 54, 139-160.
- Erhan, Çağrı ve Diğerleri (2010), **Kamuoyu ve Türk Dış Politikası Anketi**, Ankara: Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Gasımova, Mehriban (2006), **Azerbaycan'da Milli Kimliğin Oluşumunda Dinin Rolü**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hacıyeva, Galibe (2008), "Azerbaycan ve Türkiye Türkçesinin Ortak Diyalektizmleri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 1(3), 210-218.
- Hasanov, Behram (2011), **Azerbaycan'da Din: Sovyetler'den Bağımsızlığa Hafıza Dönüşümleri**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- Jafarova, İlhama (2014), "Azerbaycan Kültüründe Ad Koyma", **Acta Turcica**, VI(1-1), 1-43.
- Karaman, Erdal (2010), "Dünden Bugüne Azerbaycan'da Alfabe", **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 5(2), 130-143.
- Karpat, Kemal (2012), **Türk Dış Politikası Tarihi**, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Mardanov, Samir (2012), "Azerbaycan'da ABD Algısı", **Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi**, 1(1), 19-44.
- Menderes, Adnan, (2009) "Son Gelişmeler", <http://www.yanki.com.tr/?/yazi/301/Son-Gelismeler>, (11/11/2018)

- Nye, Joseph S. (2008), "Foreword", Yasushi Watanabe ve David L. McConnell (Ed.), **Soft Power Superpowers: Cultural And National Assets Of Japan And The United States**, New York: M.E. Sharpe.
- Nye, Joseph S. (2007, "Notes For A Soft Power Research Agenda", Felix Berenskoetter ve M. J. Williams (Ed.), (162-172), **Power In World Politics**, , New York: Taylor And Francis.
- Nye, Joseph S. (2003), **Amerikan Gücünün Paradoksu, Dünyanın Tek Süper Gücü Neden Tek Başına Davranamaz?**, (Çev. Gürol Koca), Birinci Basım, İstanbul: Literatür Yayınları.
- Öksüz, Ahmet, "Ortak Dil Bağlamında Türkiye ve Azerbaycan Sahası Deyimler," **Journal Of Azerbaijani Studies**, <http://dspace.khazar.org/jspui/bitstream/123456789/944/1/45.pdf>, (27/11/2018).
- Özbaşı, Tevhide (2009), "Anadolu Takıları İle Azerbaycan Takıları Arasındaki Benzerlik", **6. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Özyetkin, A. Melek (2013), "Tarihten Bugüne Türk Dil Alanı", **Yeni Türkiye**, 55, 149-167.
- Pirsultanlı, Sednik Paşa (2008), **Azerbaycan Efsane ve Rivayetlerinin Edebiyat Anıtlarımızla Karşılaştırmalı Tetkiki**, (Çev. Azad Ağaoğlu), Bakı: Qismet.
- Süleymanlı, Ebulfaz (2006), **Milletleşme Sürecinde Azerbaycan Türkleri**, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Taşıyev, Kövser (2013), "Siyasi Tarihi Bağlamında Azerbaycan'da Din Eğitiminin Gelişimi", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 6(28), 380-389.
- Tokluoğlu, Ceylan (2012), "Azerbaycan", İsmail Aydıngün ve Çiğdem Balım (Ed.), **Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Uçar, Fuat (2007), **Dış Türkler, Türk Dünyasının Parlayan Beş Yıldızı**, Ankara: Fark Yayınları.
- URL, "Aliyev, Niye Türk Dizilerini Yasakladı" (04/09/2011), **Hürriyet Gazetesi**, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/18643349.asp> , (30/11/2014).
- URL, "Aleviyim Diyenlerin Sayısı 4.5 Milyon" (21/03/2007), **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2007/03/21/guncel/agun.html> , (01/12/2014).
- URL, "Cinlere İnanan Türkler'in Yüzde 17'si Alevilerin Müslümanlığına İnanmıyor" (09/09/2012), <http://t24.com.tr/haber/cinlere-inanan-turklerin-yuzde-17si-alevilerin-muslumanligina-inanmiyor,210532> , (01/12/2014).
- Yıldırım, Seyfullah (2015) "Türkistan'dan Anadolu'ya Bir Tip ve Bir Masalın Seyahati: Jalmavız Kempirden Congalaz Karısına", **Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8020>, 10 (12), 1261-1274.
- Yılmaz, Reha ve Sayın, Fatih Mehmet (2013), "Azerbaycan Dış Politikasını Belirleyen Öğeler ve Denge Politikasına Yansımaları", **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 4(1), 23-42.